

ЛОКАЛНИ
АКЦИОНИ ОКВИР
ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА
У ОПШТИНИ СВРЉАК

2014.

САДРЖАЈ

УВОД	2
1. ОПШТИ ПОДАЦИ	4
1.1. Становништво и територија	4
1.2. Привреда	5
2. АНАЛИЗА ПОТЕНЦИЈАЛА И КАПАЦИТЕТА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА	7
2.1. Стратешки оквир	7
2.2. Ресурси и капацитети за развој туризма у општини Сврљиг	9
2.2.1. Туристичко географски положај Сврљига	10
2.2.2. Природни ресурси и туризам заснован на природи	11
2.2.3. Културни споменици и туризам заснован на валоризацији културно-историјских споменика	17
2.2.4. Материјална база	23
2.2.5. Управљање	24
3. ПРИОРИТЕТИ, МЕРЕ И АКЦИОНИ ОКВИР	27

УВОД

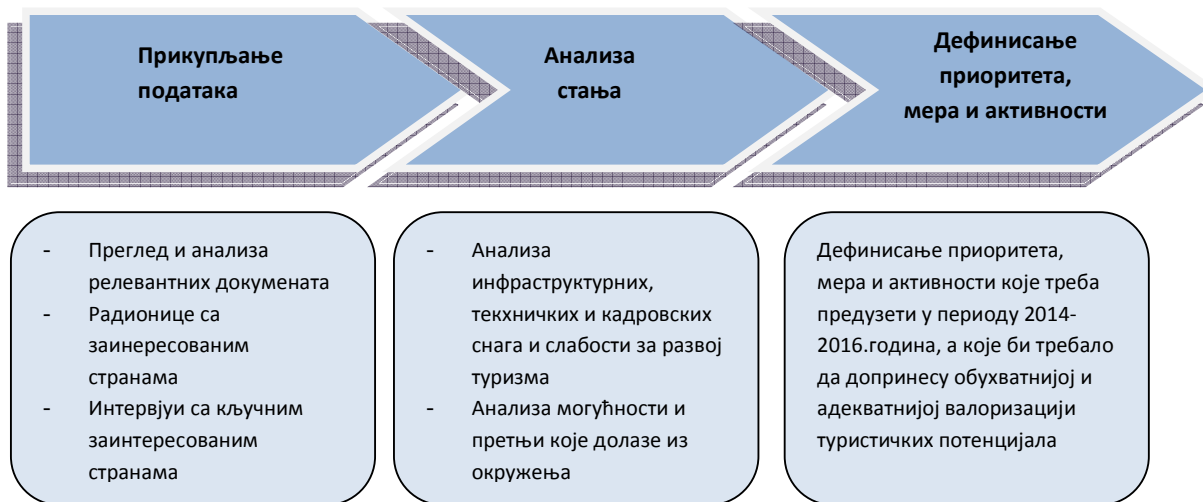
Локални акциони оквир за развој туризма општине Сврљиг развијен је у оквиру пројекта прекограничне сарадње „Стара планина – инспирација руралног и интеркултуралног туризма“¹ који су заједнички реализовали Центар за развој цивилног друштва Протекта, општина Сврљиг као партнери из Србије, и Асоцијација за рурални и еколошки туризам Бугарске и Фондација „Нова култура“ као партнери из Бугарске. Пројекат „Стара планина – инспирација руралног и интеркултуралног туризма“ подржан је од стране Европске Уније у оквиру Инструмента за предприступну помоћ, односно Програма прекограничне сарадње између Србије и Бугарске.²

Креирањем Локалног акционог оквира за развој туризма, општина Сврљиг је приступила планском и систематичном развоју, унапређењу и валоризацији својих туристичких потенцијала. Сврха Локалног акционог оквира за развој туризма јесте да се са једне стране створе додатни услови за побољшање животног стандарда локалног становништва, а са друге допринесе равномерном и одрживом развоју општине и читавог региона.

Локални акциони оквир за развој туризма у општини Сврљиг посебно се бави приоритизацијом мера за развој и валоризацију туристичких потенцијала, односно дефинисањем активности за унапређење инфраструктурних, техничких и људских ресурса за развој туризма у општини Сврљиг. У духу Закона о туризму, овај документ треба разумети као прилог за формално усвајање Програма развоја туризма општине Сврљиг.

Локални акциони оквир за развој туризма у општини Сврљиг је оперативни плански документ који се односи на период 2014-2016. година.

Методологија израде Локалног акционог оквира за развој туризма у општини Сврљиг обухватила је три сета активности: (1) Прикупљање података; (2) Анализу стања; и (3) Дефинисање приоритета, мера и активности.

Прикупљање података подразумевало је прикупљање релевантних информација о контексту, заинтересованим странама, потенцијалима, капацитетима и ставовима заинтересованих страна о Сврљигу као туристичкој дестинацији. Конкретно, ова активност је подразумевала (1)

¹ Stara Planina Inspiring Rural and Intercultural Tourism - SPIRIT

² IPA Cross-Border Cooperation Program

преглед и анализу релевантних националних и локалних документа (закони, уредбе, стратегије, мастер планови, пројекти, анализе, истраживања итд); (2) радионице са заинтересованим странама из сва три сектора у општини Сврљиг; (3) дубинске интервјуе са кључним заинтересованим странама.

Анализа проблема обухватила је систематизацију и анализу прикупљених података. У практичном смислу, у овом кораку су аналитички сагледане инфраструктурне, техничке и кадровске снаге и слабости општине Сврљиг за развој туризма. Поред тога, анализиране су још и могућности и претње које долазе из окружења, а које стимулишу, односно онемогућавају развој Сврљига као туристичке дестинације.

Дефинисање приоритета, мера и активности био је последњи корак у изради Локалног акционог оквира за развој туризма у општини Сврљиг. Овај корак се ослања на закључке анализе проблема и обухватио је дефинисање приоритетних мера и активности које треба предузети у периоду 2014-2016. година у циљу адекватније и обухватније валоризације туристичких потенцијала општине Сврљиг.

Основни методолошки приступ у развоју Локалног акционог оквира за развој туризма у општини Сврљиг био је партиципативност, што је подразумевало отвореност процеса и учешће свих релевантних заинтересованих страна. Локални акциони оквир за развој туризма у општини Сврљиг посебно се руководи следећим принципима:

- Одрживост
- Ослоњеност на сопствене ресурсе
- Усклађеност са другим стратешким и планским документима како на националном тако и на локалном нивоу
- Истицање компаративних предности заједнице
- Ефективност и ефикасност у коришћењу ресурса
- Брига о окружењу
- Планирање засновано на чињеницама

1. ОПШТИ ПОДАЦИ

1.1. Становништво и територија

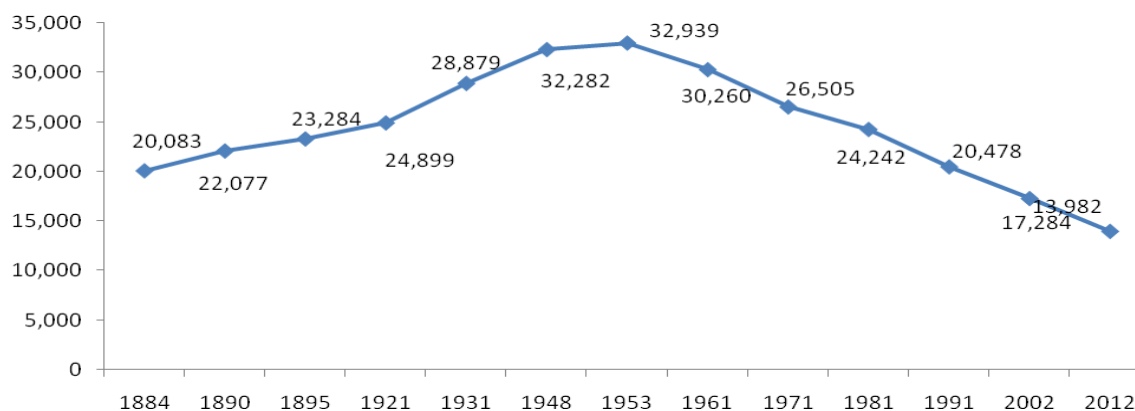
Општина Сврљиг се налази у саставу Нишавског округа, североисточно од Ниша. Заузима површину од 492 квадратна километра. У саставу општине, налазе се Сврљиг који је средиште општине, као и тридесет осам сеоских насеља: Белоиње, Бурдимо, Бучум, Варош, Влахово, Галибабинац, Гојмановац, Грбавче, Гулијан, Гушевац, Давидовац, Драјинац, Ђуринац, Жељево, Извор, Копажкошара, Лабуково, Лалинац, Лозан, Луково, Манојлица, Мерџелат, Мечји До, Нишевац, Околиште, Округлица, Палилула, Периш, Пирковац, Плужина, Попшица, Преконога, Радмировац, Рибаре, Сливје, Тијовац, Црнољевица и Шљивовик. Општина је претежно брдско планинско подручје. Општина Сврљиг се простира између планинских венаца Сврљишких Планина на југу, Пајешког камена на истоку, Тресибабе на северу и Калафата на западу. На северозападу, општина је омеђена пределом Голак, са северне стране границу општине представља Књажевачка котлина, са источне Заглавак а са јужне, Белопаланачка котлина и Сићевачка Клисура, те Нишка и Алексиначка котлина на југозападу.

Сврљиг се налази на свега 25 километара од Ниша који је седиште Нишавског округа, и на свега 20 километара од коридора 10, односно ауто пута Ниш – Софија.

Према попису из 2011. године, у Сврљигу живи 7841 становника, од којих 97,01% чине грађани Српске националности. Општина Сврљиг, по овом попису, броји 14.724 становника, са већинским српским становништвом. Најновија истраживања показују да је Сврљиг трећа најстарија општина у Србији, са просечном старашћу од 50,6 година по становнику.

Према последњем попису, општина Сврљиг заузима треће место међу општинама са најнижом стопом наталитета. У општини Сврљиг она износи 4,1‰. Стопа морталитета у општини Сврљиг износи 26,1‰ што је четврти најслабији постотак у Републици.

Упоредјујући податке из пописа становништва из 2011. са ранијим пописима, може се приметити да је у односу на 2002. годину укупан број становника Општине смањен за 17,6%, у односу на 1948. годину за 55,9%, а у односу на далеку 1884. годину, за 30%. Данашњи број становника најприближнији је броју који је општина Сврљиг имала око 1850. године.

Кретање броја становника у Сврљигу у периоду 1884-2012. Година (Извор:Републички завод за статистику)

1.2. Привреда

Општина Сврљиг спада у ред неразвијених општина у Србији. Статистички показатељи за период 2007. – 2011. година указују на константну тенденцију смањења броја запослених. Гледано по секторима делатности, привредна грана туризма и угоститељства бележи смањење броја запослених, са 10 запослених у 2007. на свега 3 запослена у 2011. години. Разлоге за овакав пад треба тражити у лошој укупној туристичкој понуди општине Сврљиг, као и у слабој привредној активности пословне заједнице у овом сектору. Као драстичан проблем перспективама развоја туристичког сектора, стоји нерешен статус хотела „Калафат“ и недовољна развијеност смештаја у домаћој радиности.

ПРОСЕЧНЕ НЕТО ЗАРАДЕ ПО ЗАПОСЛЕНОМ (у РСД) (Извор: Републички завод за статистику)				
2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
12.313	14.643	16.625	22.125	25.288

Ако погледамо број запослених, јасно је да је криза у многоме утицала на запосленост у Сврљигу у периоду 2007-2011. Година. Тако имамо укупан пад у броју запослених за око 40%, а посебно драстичан пад у броју предузетника, односно код лица која самостално обављају делатнос где је пад готово 70%.

КРЕТАЊЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ ПО ГОДИНАМА (Извор: Републички завод за статистику)						
Година	Запослени		Запослени у правним лицима (привредна друштва, предузећа, установе, задруге и друге организације)	Приватни предузетници (лица која самостално обављају делатност) и запослени код њих	Број запослених на 1000 становника	
	Укупно	Од тога жене			Укупно	Запослени у правним лицима (привредна друштва, предузећа, установе, задруге и друге организације)
2007.	3.594	35,5%	1.982	1.612	228	125
2008.	3.560	36,3	1.956	1.604	157	97
2009.	3.130	37,0%	1.746	1.384	204	114
2010.	2.000	38,4%	1.000	1.000	157	97
2011.	2.076	37,2%	1.585	491	140	107

Ако погледамо учешће запослених у хотелима и ресторанима, што су услужне делатности туризма, јасно је да је оно готово занемраљиво у односу на укупан број запослених у одталим делатностима. Овај показатељ даје јасну слику развијености туризма у општини Сврљиг. Уз то, пад броја запослених са 10 на 3 у овом сектору је свакако алармантан податак.

ЗАПОСЛЕНИ ПО СЕКТОРУ ДЕЛАТНОСТИ (Извор: Републички завод за статистику)

година	Укупно	Пољо-привреда, Шумарство и водо-привреда	Рибарство	Вађење руда и камена	Прерађивачка индустрија	Производња ел. енергије, гаса и воде	Грађевинарство	Трговина на велико и мало, оправка	Хотели и ресторани	Саобраћај, скла- диштење и везе	Финансијско посредовање	Послови с некретни- ма, изнајмљивање	Државна управа и социјално осигурање	Образовање	Здравствени и социјални рад	Друге комуналне, друштвене и личне услуге
2007.	1982	66	0	0	1167	72	56	151	10	31	14	1	79	160	164	15
2008.	1956	55	0	0	1090	70	55	182	9	34	14	29	82	164	157	18
2009.	1746	44	0	0	942	71	54	149	7	37	13	12	80	163	164	16
2010.	1000	0	0	0	1000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011.	1585	70	-	0	807	23	80	151	3	31	6	0	50	168	161	46

Претежне привредне делатности у општини Сврљиг су пољопривреда и сточарство. Општина издваја 10% свог буџета за потребе развоја пољопривреде и сточарства. Општина Сврљиг има око 34.000 хектара пољопривредног земљишта. Најзаступљенији су кукуруз и крмно биље. Приноси су овде драстично нижи у односу на просек Републике. Један од озбиљнијих проблема локалне пољопривреде јесте уситњеност земљишта, те је укрупњавање земљишта један од приоритета. Сврљиг је првенствено сточарски крај, са око 12.000 оваца и око 2.800 говеда. Овај крај је посебно познат по сврљишкој овци и сврљишком сиру, сврљишком качкаваљу и белмужу. Највећи прерађивач у Сврљигу је Нишка млекара. Такође, Општина је богата лековитим биљем и печуркама.

2. АНАЛИЗА ПОТЕНЦИЈАЛА И КАПАЦИТЕТА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА

Туризам је јако хетерогена делатност и обухвата веома широк спектар различитих могућности за активирање и валоризацију одређеног простора. Да би се постојећи потенцијали адекватно искористили, неопходно их је пописати, а затим и анализирати. У овом поглављу биће излистани сви природни и антропогени потенцијали за развој туризма у општини Сврљиг; сагледано њихово тренутно стање и процењене могућности за креирање конкурентног туристичког производа.

Поред наведеног, у овом поглављу ће бити сагледани још и стратешки оквир за развој туризма, материјална база за развој туризма у Сврљигу, и на крају, административни и људски капацитети за управљање процесима који се тичу унапређења, промоције и валоризације туристичких потенцијала.

2.1. Стратешки оквир

Једно од основних начела којим је руковођена израда овог Локалног акционог оквира јесте усклађеност са другим релевантним стратешким и планским документима. За питање развоја туризма у општини Сврљиг, стратешки оквир омеђен је Законом о туризму Републике Србије, односно Стратегијом развоја туризма, Мастер планом одрживог развоја руралног туризма у Србији и Стратегијом развоја Нишавског, Пиротског и Топличког округа.

Закон о туризму Републике Србије чланом 5. дефинише врсту планских докумената у туризму. Тако је јединицама локалне самоуправе остављено да своје активности у области туризма дефинишу Програмом развоја туризма. Овим се конкретније бави члан 12. Закона који каже да „Аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, у оквиру својих надлежности утврђених законом којим се уређује локална самоуправа и посебним законом, доносе програм развоја туризма у складу са Стратегијом“. У духу закона, овај Локални акциони оквир треба разумети као прилог за формално усвајање Програма развоја туризма општине Сврљиг. Поред наведеног, овај документ је терминолошки усклађен са Законом о туризму.

Стратегија развоја туризма јесте кровни стратешки документ који даје оквир за развој свих аспеката туризма у Србији. Према Стратегији, један од приоритених туристичких производа који треба развијати у наредном периоду јесте рурални туризам. У духу овог стратешког опредељења, донет је Мастер план одрживог развоја руралног туризма у Србији. Овај плански документ даје дефиницију руралног туризма, анализира постојеће стање, дефинише националне циљеве у области развоја руралног туризма и смернице за остваривање ових циљева. Овако дефинисан оквир свакако је и стратешки простор у коме се крећу планирани приоритети и мере за развој туризма у општини Сврљиг.

Целокупна визија Мастер плана за рурални туризам у Србији јесте развој мастер плана за друштвено, економски и еколошки одрживи рурални туризам. Треба нагласити да визија одрживог руралног туризма представља равнотежу економске одрживости, друштвено-културне одрживости и еколошке одрживости. Без међусобног утицаја и равнотеже ове три компоненте, користи од руралног туризма биће ограничене. Такође, српски рурални туризам ослања се на велики и разноврстан број природних и културних добара која треба очувати, одрживо користити и даље унапредити кроз развој туризма. Одрживи рурални туризам остварује приходе на локалном нивоу и интегрише локалне заједнице са циљем побољшања

квалитета живота и смањења сиромаштва; чува природна и културна добра као што су биодиверзитет, културна баштина и традиционалне вредности; подржава разумевање и толеранцију међу културама, тежи већој енергетској ефикасности и одржању здраве климе; избегава превелику потрошњу воде и своди на најмању меру стварање отпада.

Мастер план, баш као и Стратегија развоја туризма, дефинишу рурални туризам као туризам који посетиоцу пружа „рурално окружење“, нудећи му комбинацију доживљаја природе, културе и људи типично руралног карактера. Суштину руралног живота чини потпуно уживљавање посетиоца у аутентична, изворна и фундаментална искуства. Рурални туризам враћа посетиоца природи, коренима, основним стварима и подржава повратак пореклу и изворности. Рурални туризам обухвата читав спектар активности и услуга које организује рурално становништво. Заснован је на принципима одрживости и нуди елементе руралног окружења и природе, али и представља традиционалну гостољубивост и животне вредности локалног становништва. Оно што рурални туризам чини тако јединственим јесте контакт са оваквом природом, као и лични људски контакт са локалним становницима. Рурални смештај комбинује различите видове туризма који приказују рурални живот, уметност, културу и наслеђе у руралним срединама. Светски трендови указују на то да рурални туризам све више постаје један шири концепт, те да потребе и очекивања домаће и иностране потражње постају све префињеније. Стога, рурални туризам представља комбинацију многих различитих аспеката доживљавања, дељења и презентовање руралног живота. Ови рурални доживљаји могу да се дефинишу у смислу руралних активности и доживљаја смештаја. Комбинација ових форми чини суштину руралног туризма³. Конкретно говорећи, рурални туризам обухвата следеће врсте туристичких активности⁴:

Активности у природи	Туристи су фокусирани на рекреацију и одмор, односно лов, риболов, јахање, бициклизам, планинарење, пешачење
Гастрономија	Туристи желе да пробају и/или учествују у припреми аутохтоних и традиционалних јела и специјалитета конкретног руралног подручја
Културни туризам	Туристи посећују конкретно рурално подручје због културних, историјски, археолошких и др. знаменитости
Рурално искуство, агротуризам	Туристи желе да осете аутентично искуство живота на селу, посматрају и/или учествују у традиционалним пољопривредним радовима
Еко-туризам	Туризам који подржава одрживи развој, очување животне средине и заштиту природних ресурса
Остали комбиновани интереси посебних интереса	Туристи су заинтересовани за локалне обичаје, догађаје, фестивале, локалне сувенире, пољопривредне производе и сл.

Кључни елементи, односно одлике руралног туризма јесу: да се одвија у местма која имају мање од 10.000 становника; природна околина; слаба инфраструктура; етно садржаји; мали објекти; поседи су у приватној својини локалне популације; снажне индивидуалне активности; односи са гостима су персонализовани; туризам подржава остале активности (пољопривреду).

³ Мастер план одрживог развоја руралног туризма у Србији

⁴ Стратегија туризма Републике Србије, први фазни извештај, Horwath Consulting Zagreb и Економски факултет у Београду, 2005.

Према истраживању које је рађено 2001. Године међу руралним туристима у САД, типичне активности руралног одмора су следеће: уживање у руралној сценографији (75%); гастрономија (70); одлазак на језера и реке (58%); обилазак историјских и културних атракција (41%); лов и риболов (32%); активности у природи – бициклизам, планинарење, пешачење, јахање (24%).⁵

Када је у питању Источна Србија, ваља напоменути да се и Стратегија развоја туризма и Мастер план одрживог развоја руралног туризма у Србији посебно баве овим регионом. Наиме, Стратегија препознаје четири туристичке области, и то Војводину, Београд, Источну Србију и Западну Србију. За област Источне Србије, коју Стратегија промовише слоганом „Још увек неоткривена“, као кључни туристички производи наведени су: кружна путовања, специјални интереси, планине и језера, здравствени туризам и рурални туризам. Уз то, као кључне дестинације ове туристичке области Стратегија преознаје Ниш, Сокобању, Зајечар, Власинско језеро и Стару планину.⁶ Са друге стране, Мастер план одрживог развоја руралног туризма у Србији, туристичке области препознате Стратегијом дефинише као „кластерске групе руралног туризма“ које су даље подељене на „кластере руралног туризма. Тако за кластерску групу руралног туризма Источна Србија, Мастер план наводи добре предуслове за развој природног, културног, спортског и туризма посебних интересовања. У склопу последњег нарочито се подцртавају потенцијали за развој ловног туризма и туризма за посматрање птица. Такође, истакнут је потенцијал за развој бањског туризма, као и за гастрономски и вински туризам који све више добијају на значају и код нас. У оквиру кластерске групе руралног туризма Источна Србија, акценат је посебно стављен на кластере руралног туризма „Сокобања“, „Источна Србија - Стара планина“ и „Југоисточна Србија“ за које су дефинисани посебни мастер планови.

Стратегија развоја Нишавског, Пиротског и Топличког округа је документ који су заједнички донели Регионална развојна агенција „Југ“ и њени оснивачи међу којима је и општина Сврљиг. Један од приоритетних развојних ниша региона према овој Стратегији јесте туризам. Тако стратегија препознаје и низ мера које треба предузети и то: (1) Развој селективних облика туризма (културни, планински, ловно-риболовни, рурални, еко, здравствени, бањски и др.) и туристичких садржаја; (2) Развој људских ресурса; (3) Развој препознатљивости региона; (4) Хоризонтално повезивање актера туристичког развоја; (5) Унапређење туристичке сигнализације и инфраструктуре.

2.2. Ресурси и капацитети за развој туризма у општини Сврљиг

Први корак у сагледавању могућности за развој туризма свакако је анализа постојећих ресурса и капацитета. У делу који следи, биће излистани сви природни и антропогени потенцијали за развој туризма у општини Сврљиг; сагледано њихово тренутно стање и процењене могућности за креирање конкурентног туристичког производа.⁷

⁵ Исто

⁶ Стратегија развоја туризма

⁷ За потребе ове анализе посебно је коришћена Студија о природним и људским ресурсима за развој туризма општине Сврљиг чији је аутор Ненад Роквић, дипл. географ туризмолог

2.2.1. Туристичко географски положај Сврљига

Туристичко географски положај Сврљига је просторни однос према главним дисперзивним зонама и сличним туристичким просторима. Састоји се из просторне и функционалне компоненте и обрађује се као географски положај, туристички положај и функционални положај.

Географски положај

На двадесет пет километара североисточно од Ниша налази се Сврљиг. Поред општинског центра, на површини од 492 км², налазе и 38 сеоских насеља. Смештен је у котлини између планинских венаца Сврљишких планина коју пресеца долина реке Сврљишки Тимок, тако да висија чини око 70% територије општине, па је ово подручје типично брдско-планинског типа. Срљишка котлина представља индивидуалну предеону географску целину у источној Србији. Сврљиг је од Београда удаљен око 250 километара, североисточно је од Ниша 25 километара, на пола пута између Ниша и Књажевца, на магистралном путу према Зајечару, Неготину, Бору. Ова област обухвата претежни део слива Сврљишког Тимока, леве саставнице Белог Тимока. Лежи између планинског венца Сврљишких планина (Зелени врх 1334 м) на југу, огранка Пајешког камена (1074м), на истоку, планине Тресисбабе (786 м) на северу и Калафата и његових огранака (839 м) на западу. На северозападу је ограничена пределом Голак, на северу књажевачком котлином, на истоку Заглавком, на југу Белопаланачком котлином, а затим облашћу Сићевачке клисуре, Нишком и Алексиначком котлином, на југу и југозападу.

Туристички положај

Туристички положај Сврљига се огледа кроз близину котлине и саме варошице већим центрима туристичке дисперзије (Ниш, Зајечар, Пирот...) као и положај у односу на главне саобраћајне токове у региону, који уједно чине и главне туристичке токове. Гледано са саобраћајног аспекта, Сврљиг је на само 20 км од источног крака коридора 10 (Ниш – Софија) што представља велику предност када су у питању саобраћајно – туристички токови. Сврљиг се такође налази на свега 40 км удаљености од новог центра зимског туризма у Србији – Старе планине што положај Сврљига чини потенцијало изузетно атрактивним. Због близине коридора 10, Сврљиг је директно повезан и са великим европским градским центрима (Софија, Београд, Нови Сад, Скопље). Такође је повезан, преко магистралног правца Ниш – Зајечар – Неготин – Кладово са Дунавом.

Положај општине Сврљиг на мапи Србије

Преко Коридора 10 и Дунава, Сврљиг је повезан са остатком Европе, тако да може да се каже да је потенцијална дисперзивна зона изузетно велика. Главни туристички дисперзиви се могу сагледати кроз три котракативне зоне Сврљига: зоне до 100 км, зоне до 300 км, зоне до 500км.

У зони до 100 км постоји више дисперзивних центара који би јаче утицали на излетнички, викенд, ловни туризам, као и туризам специјалних интереса у граду. Ту је пре свега град Ниш, затим Пирот, Зајечар, Лесковац, Бор. У свим овим градовима је изражена емитивна функција домицилног становништва, које је спремно да током викенда, празника или у специјалним организованим приликама посети неко од места на удаљености до 100 км због разних видова туризма.

У другој групи туристичких дисперзива су се нашли главни градови три земље и једне покрајине: Београд, Софија, Скопје и Приштина. За разлику од индустријских центара на Косову и Метохији и главном граду – Приштини, који због јаких политичких тензија и слабије економске моћи и недостатка туристичко – рекреативних навика чине слабу дисперзивну зону, остали центри овога простора представљају јаке изворе туристичке тражње за Сврљиг и околину. Посебно се истичу Београд и Софија, који по својој величини и економској моћи чине снажне туристичке дисперзиве.

У трећој групи дисперзива су градови Солун, Сарајево, Нови Сад, Темишвар, Пловдив, Тирана, Подгорица, Осиек. Овде треба нагласити да су набројани градови на различитим ступњевима економског развоја, као и да становништво ових градова генерише своју туристичку тражњу ка њима ближим, а Сврљигу конкурентним туристичким просторима, што би искључило излетничко – рекреативну компоненту, али би свакако укључило манифестациони и ловни туризам, са наглашеном потребом за посетама уникалним туристичким локалитетима и доживљаја новог простора.

Функционални положај

Сврљишка котлина је једна од најмаркатнијих попречних котлина у карпатско-балканском луку источне Србије и једна од пространијих котлина у Србији уопште. Котлинске и административне границе општине се углавном подударују. Површина општине износи 497 км², а насељена је једним градским централним насељем са 38 села. Иако је ограничена на знатном делу, релативно високим ободом, нарочито на страни Сврљишких планина (Зелени врх 1344 м), Сврљишка котлина није потпуно затворена. Отворена је нарочито на западу и северозападу према Алексиначкој котлини и пределу Голак и југоистоку према Тимоку. Саобраћајни правац иде из Ниша преко Грамаде и преко Тресибабе до Књажевца. Међутим, и Сврљишком клисуром могуће су саобраћајне везе са Књажевачком котлином, нарочито железницом. То је једина клисурска веза између ове две суседне области.

2.2.2. Природни ресурси и туризам заснован на природи

Обзиром да природни ресурси представљају окосницу руралног туризма, јако је важно направити пресек стања и сагледати могућности за њихову туристичку валоризацију. Природни ресурси ће посебно бити сагледани у контексту могућности за бављење неком од активности руралног туризма, односно у контексту развоја локалних туристичких производа.

Стара планина

Балкански планински масив чији део у Србији препознајемо као Стару планину, док је назив у Бугарској и околним земљама планина Балкан, је планински венац у источном делу балканског полуострва . Протеже се дужином од 560 км од Вршка Чуке на граници између Србије и на исток кроз централну Бугарску до рта Емине на Црном мору . Највиши врхови на Старој планини су у централној Бугарској . Највиши врх је Ботев (2.376 м), налази се у Националном парку Централна Балкана (основан 1991). Планина даје име Балканског полуострва.

Балкански планински масив

Стара планина обилује огромним потенцијалом разнолике флоре и фауне. Рунолист расте на обронцима Старе планине. Рунолист је убележен у Црвену књигу флоре Србије услед своје угрожености или нестанка са територије Србије. Већина европских великих сисара насељавају подручје укључујући мрког медведа, вука, вепра, дивокозе и јелена.

За туристичку валоризацију Старе планине од стране општине Сврљиг постоје у најмању руку два проблема. Најпре, Мастер план за развој руралног туризма на Старој планини не сагледава општину Сврљиг као једног од титулара и стејкхолдера у развоју туризма на Старој планини. Уз то, акценат у развоју туризма на Старој планини је наглашено на развоју ски центра Стара планина. Ипак, непосредна близина и путни правац који води кроз Сврљиг отвара неколико могућности. Најпре, то је организована понуда активности као што су планинарење, пешачење, бициклизам и сл. и њихово спајање са сличном понудом на Сврљишким планинама. Поред тога, појачани транзит кроз Сврљиг на путу ка ски центру Стара планина отвара простор за развој услужних делатности.

Сврљишке планине

Скупни назив за већи издигнути планински простор чије висине понегде премашују 1000 м, чешће између 700 и 800м, а понајвише од 800 до 1000м. Према северу допиру до Сврљишког Тимока и његовог изворишног крака Манојличке планине, на југу су оштро омеђене Нишавом, на истоку досежу до Трговишког Тимока и његовог изворног крака Стањанци, затим до Церовачке реке и Темске до ушћа. На западу су ограничене Нишком котлином према којој се, на релацији Грамада-Вишеград, завршавају стрмим одсецима. У овим границама оне захватају око 430 км² и по тој површини Сврљишке планине спадају међу најраспрострањеније у ближој околини Ниша. Највиши врх на њима је Зелени (1334 м), који се приближно налази у средишту. У економском погледу оне су доскора представљале и значајан центар источне

Србије у ситном сточарењу па је са њих позната и сврљишка овца, као и сир. Уз то, Сврљишке планине су богате лековитим биљем, и овим крајевима постоји традиција сакупљања лековитог биља.

Као и код Старе планине, предео Сврљишких планина погодује развоју рекреативних активности као што су планинарење, пешачење, бициклизам, сакупљање лековитог биља и сл.

Преконошка пећина

Преконошка пећина се налази на шест километара јужно од Сврљига, изнад села Преконога, у благо нагнутој крашкој заравни, на месту званом „Шакрилина страна“, на 700 метара надморске висине. Пре него што је девастирана, била је најстарија уређена пећина у Србији. Позната је и по томе што ју је истраживао и сам Јован Цвијић, који је у њој нашао палеолитске археолошке налазе. Преконошка пећина је заштићена Законом као споменик природе. Накит у овој пећини је леп и разноликог облика. Сталактити су бели, жућкасти, црвенкасти, моткасти, као и гроздасти. Маховинасти и гроздасти су слични коралима, док су калцитни саливи и завесе кристаласте структуре и различитих облика, крвичњака или кошница. Претпоставља се да је Преконошку пећину, поред медведа, као станиште користио и пећински човек, што је и утврђено по каменом оружју и артефактима који су пронађени. Првих 50 метара пећине је прекопано од стране трагача за благом. Она се и даље може истраживати, као и цео комплекс око ње, па је интересантна за пећинарење и све активности везане за подземно истраживање.

Преконошка пећина

Иако представља значајан природни потенцијал за развој туризма, Преконошка пећина је позната пре свега на локалу и од стране стручне јавности. Главне препреке за валоризацију овог природног и туристичког потенцијала јесу недостатак инфраструктуре, како путне инфраструктуре која би омогућила прилаз туристичких аутбуса и возила до саме пећине, тако и њена неуређеност. У том смислу, активација Преконошке пећине и њена валоризација кроз туризам захтева велика инфраструктурна улагања и може се посматрати као инвестиција која се исплати на дужи рок.

Пећина Самар

У сврљишком селу Копајкошара, десетак километара западно од самог града налази се чувена пећина „Самар“, познатија под називом Милутинова пећина. Она је то име добила по легенди наше спелеологије, по Милутину Вељковићу.

Милутин Вељковић чувен је по томе што је успео да проведе читавих петнаест месеци буквално зазидан у Самар пећини, живећи унутар исте, испитивајући је, притом покушавајући да потуче светски рекорд француског спелеолога, који је под земљом провео целих годину дана. Своју намеру је остварио одржавајући радио везу са селом, напајајући се струјом из агрегата, хранећи се конзервираном храном и двопецима. Операција "Копажкошара" покренута је са званичним објашњењем да је циљ да се потуче светски спелеолошки рекорд, што је на крају и успело. Писани трагови постоје у дневним новинама "Вечерње новости" из тог периода (1969-1970. год), које су биле медијски покровитељ.

Пећина Самар

Прави природни драгуљ тог дела налази се у непосредној близини села. На једном крају у пећину се улива понорница. Изнад улаза ове понорнице у пећину налази се јединствен крашки облик ПРЕРАСТ (природни камени мост) каквих је мало у Европи. Понорница излази на другом крају пећине, 4 до 5 км ниже као прелепи водопад висок преко 5 метара. Месна заједница села је одлучила да раскрчи пут до улаза у пећину и око водопада и обнови стару воденицу.

Као и код Преконошке пећине, највећу препреку у валоризацији овог природног и туристичког потенцијала представља инфраструктурна неуређеност, односно потреба за великим инвестиционим улагањима. Свакако, постојање овакве две пећине на тако малом простору представља велики потенцијал који на жалост у овом тренутку није могуће валоризовати.

Поред Преконошке и пећине Самар на подручју Сврљига постоје још и пећина Равна Пећ, Понор Пропаст, пећина Попшички пештер и Пећински систем Језава. Све пећине на територији општине Сврљиг спадају у заштићена природна добра.

Сврљишки Тимок и Нишевачка клисура

Сврљишки Тимок заједно са Трговишким формира Бели Тимок. Протиче кроз центар Сврљига, а код села Нишевац пробија клисуру изузетне пределе лепоте. Ради се изузетно атрактивној клисури Тимока, пределу који обилује пејзажима од којих застаје дах, па се са правом може рећи да је овај део сврљишке општине по атрактивности и уникалности геоморфолошких облика најпривлачнији и да носи највећи потенцијал када се говори о природним туристичким вредностима.

Кроз клисуру пролази железничка пруга Ниш – Прахово пристаниште, позната још и под именом Зајечарска пруга, овековечена у филму „Битка за јужну пругу“. Ово је саобраћајна артерија дуж које су се вековима кретали људи и одржавала веза и отуда је њена саобраћајна улога била и остала веома значајна. Данас овом пругом, поред редовних линија, с времена на време саобраћа и воз Романтика, који Железнице Србије изнајмљују групама страних туриста. Забележено је да композиције овог воза неколико пута наизменично пролазе кроз клисуру на

захтев самих туриста, како би се оком камере или фотоапарата забележила природа и цела предеона целина клисуре.

Најатрактивнији део клисуре представљају тзв »Котлови«, природна проширења (вирови, бунари, усеци, камени меандри) у току Тимока кроз клисуру, који преко лета служе као природни „ђакузи“ базени са проточном водом.

Река има више функција у туризму. Сврљишки Тимок се може користити за риболовни туризам, летњи – купалишни туризам, туризам специјалних интереса, пешачке туре које би укључивале пролаз кроз Нишевачку клисуру. Већ смо поменули и специфичну врсту туриста – заљубљеника у железницу – којима Нишевачка клисура има шта да понуди. Обзиром да се ради о валоризацији туристичког потенцијала код кога нема потребе за посебним инфратруктурним улагањима, фокус би морао бити на осмишљавању примамљиве туристичке понуде која би у први план стављала уживање у јединственим пределима.

Ловиште „Сврљишке планине“

Ловиште „Сврљишке планине“ обухвата подручје површине 49.721 хектар, од чега ловне површине обухватају око 46.000 хектара. Ловиште је станиште следећих врста дивљачи: препелица, шљука, фазан, дивља свиња, вук, шакал, куна, и срнећа дивљач. Ловиште поседује 47 хранилишта за крупну дивљач, 71 хранилиште за фазане и јеребице и 47 солишта.

Ловиштем газдује Ловачко удружење „др Миленко Хаџић“ из Сврљига. Ово удружење окупља око 500 ловаца са територије општине Сврљиг који су организовани у 38 секција, односно сеоских подружница.

Само ловиште има добре предуслове за развој ловног туризма који је препознат као једна о компаративних предности овог региона. Ови предуслови се огледају у разноврсности терена које ловиште покрива, присуству дивљачи која је интересантна за развој ловног туризма и постојању ловних објеката као што су чеке, хранилишта итд. Уз то, удружење „др Миленко Хаџић“ које газдује ловиштем има капацитета да на професионалан начин угости ловце из земље и иностранства. Најзад, постоје и добра искуства са досадашњим иностраним ловцима, што је резултирало да се неки од њих враћају из године у годину.

Ипак, на путу развоја ловног туризма стоји и низ препрека. Иако је до сада било ловаца из иностранства, њихов број није ни близу капацитета које ловиште и удружење имају. Као главне препреке за развој ловног туризма препознати су, пре свега, непостојање смештајних капацитета у Сврљигу где би било могуће сместити групе иностраних ловаца; недостатак затвореног ловишта (посебно важно за лов на дивље свиње обзиром на захтев иностраних ловаца за сигурним уловом); непоузданост агенција које се баве ловним туризмом. Развој ове, недостајуће, туристичке инфраструктуре значајно би унапредио домете и приходе од ловног туризма у општини Сврљиг.

Туризам заснован на природи

Већ смо поменули да сваки од наведених природних ресурса представља и погодно тле за реализацију одређених туристичких активности, пре свега рекреативних активности које се реализују у природи. У том смислу, Сврљиг је потенцијално интересантна дестинација за развој туризма специјалних интереса.

Ипак, тренутно стање ствари показује да нису сви потенцијали једнако спремни за валоризацију, односно да у овом тренутку није могуће спроводити све потенцијалне туристичке активности на структуисан начин. Из тог разлога, приступили смо процени тренутног стања за спровођење туристичких активности чији је заједнички именитељ да су засноване не природи. За ову процену стања коришћена су седам параметара и то:

Значај за туристичку понуду – Процена у којој мери туристичка активност може допринети развоју туристичке понуде општине Сврљиг и њеном позиционирању на туристичкој мапи Србије

Потенцијал за валоризацију – Процена нивоа потенцијалне економске користи од туристичке активности

Структуисаност – Ниво структуисаности туристичке активности (нпр. дефинисани трекови за пешачење и брдски бициклизам; дефинисане туре верског туризма и сл.)

Туристичка инфраструктура – Процена нивоа опремљености туристичком инфраструктуром неопходном за бављење туристичком активношћу

Доступност – Ниво доступности туристичке локације за бављење туристичком активношћу

Искоришћеност – Ниво искоришћености, односно број туриста, ноћења, услуга итд. у вези са туристичком активношћу

Препознатљивост – Процена у којој мери је туристичка активност препозната као део туристичке понуде општине Сврљиг

За наведене параметре дате су оцене у распону од 1 до 5, при чему оцена 1 означава изузетно ниску, а оцена 5 изузетно високу вредност параметра.

Активност руралног туризма	Значај за туристичку понуду	Потенцијал за валоризацију	Структуисаност	Туристичка инфраструктура	Доступност	Искоришћеност	Препознатљивост
Пешачење (hiking and trekking)	4	3	1	3	5	1	2
Брдски бициклизам	4	3	1	3	5	1	2
Обилазак пећина (спелеологија)	4	4	1	1	1	1	1
Брање лековитог биља	3	3	1	3	5	1	2
Воз Романтика	2	2	1	3	5	1	1
Лов	4	4	3	2	5	2	3
Фото туре (фото сафари, природа)	3	3	1	3	5	1	1

Као што се види из табеле, туристичке активности у природном окружењу имају висок значај за креирање туристичке понуде у Сврљигу. Одређена туристичка инфраструктура већ постоји, а

активности су доступне потенцијалним туристима. Међутим, готово да не постоји структурисана понуда ових активности туристима и оне се махом реализују од стране самоорганизованих појединаца и група (планинарска друштва, рекреативци, и сл). Тако је једноставном претрагом интернета могуће наћи дефинисане руте за пешачење Сврљишким планинама које су креирали појединци, рекреативци и заљубљеници у ову врсту спорта⁸, док се у туристичким инфо материјалима општине ове активности помињу само начелно. Исто важи и за брдски бициклизам и брање лековитог биља. У том смислу, одређени ниво препознатљивости Сврљига као дестинације за активности у природи постоји, и то пре свега код јасно дефинисане групе туриста заинтересоване за ову врсту туризма специјалних интереса.

Обилазак пећина представља активност која би свакако значајно обогатила туристичку понуду општине, али слаба доступност и неуређеност пећина представљају велики проблем. За његово решење потребна су велика инвестициона улагања која у овој економској ситуацији нису изгледна.

Путовање возом који вуче парна локомотива кроз Нишевачку клисуру је активност коју су Железнице Србије и друштва и удружења љубитеља железнице реализовала у ранијем периоду. Ово свакако није могуће уврстити у редовну туристичку понуду општине, али као активност може бити у понуди неколико пута годишње.

Ловни туризам процењен је као велика шанса за развој туризма у Сврљигу. Овоме посебно погодује јако ловачко удружење, постојање одређене ловне инфраструктуре, као и структурисана понуда. Ипак, као што смо већ писали, недостатак смештајних капацитета за ловце и псе, као и непостојање затвореног ловишта представљају препреке у развоју ове врсте туризма.

Фото туре окреуте природи (фото сафари, пејзажна фотографија, фотографије природе) препознате су као нова врста туристичке активности у природи. До сада нису навођене као део могуће туристичке понуде, али за њихову реализацију постоје потенцијали.

Ваља још нагласити да наведене врсте активности привлаче финансијски ситуиране туристе, али да је њихово спровођење потпуно окренуто природи и често траје само један дан. Из перспективе туристичке, односно економске валоризације велики је изазов навести ове туристе да остану више дана. У том смислу неопходно је повезивање више врста активности у структурисану туристичку понуду.

2.2.3. Културни ресурси и туризам заснован на валоризацији културно-историјских потенцијала

Када говоримо о културним ресурсима општине Сврљиг који погодују развоју туризма заснованом на валоризацији културно-историјских потенцијала, ми заправо посматрамо четири врсте ресурса на којима је могуће развити туристичку понуду, и то (1) Споменичко наслеђе; (2) Цркве и манастире као потенцијал за развој верског туризма; (3) Манифестације; (4) Гастрономију, односно припрема традиционалних јела и специјалитета.

⁸ Нпр. интернет портал „Стазе и Богазе“ www.stazeibogaze.info

Споменичко наслеђе

Споменичко наслеђе сврљишког краја карактерише се релативним богатством и разноврсношћу културноисторијских споменика. Карактерише се, такође, недовољном истраженошћу и непроученошћу. У периоду после другог светског рата отпочела су систематска истраживања терена Сврљига. Најпре је Археолошки институт из Београда у лето 1953. године, обилазећи делове југоисточне Србије, прикупио теренску грађу о археолошким локалитетима, црквистима и сакралним објектима и са тла Сврљига. После 1960. године рекогносцирао је ову територију нишки Народни музеј. Прикупљени су бројни индикатори о локалитетима и споменицима са већег дела сврљишке општине.

Завод за заштиту споменика културе из Ниша евидентирао је 43 цркве, црквиста, локалитета, градова и градишта, заветна места, старе чесме и воденице. Сва културна добра са одговарајућим споменичким својствима.

Добар број културних добара је уништен, или пак, толико оштећен да почиње губити своја споменичка својства. То се нарочито односи на праисторијско и античко наслеђе, о коме постоје поуздани подаци да су на овом терену имали своја насеља, чији су трагови сада сасвим нестали, тако да није могућа ни њихова тачна убицација.

Археолошки документи указују на постојање два праисторијска локалитета: Бањица код села Нишевца и Песак код села Вароши. На првом су пронађена два бушена камена чекића, а на другом једна крстата бакарна секира. Оба локалитета се датују на прелазу из неолита у рано метално доба. Није било могуће убицитати на терену наведене локалитете. Мештани Нишевца део простора у центру села, код задружног дома и новоподигнуте спомен-чесме палим у НОР-у, називају „могила“, што би по називу одговарало праисторијској хумки, гробници. Идентификују га са „старим гробљем“ или „старом црквом са зидуринама“. Место је сасвим заравњено и нема остатака који би указивали на било какав локалитет.

На 8 км од данашњег Сврљига налазили су се остаци древног Града Сврљига који датира из II века, када су на овим просторима владали Римљани. Припадао је провинцији Мезији. Први релативно поуздани, писмени траг о граду Сврљигу среће се у 4. веку наше ере на путној карти: Табула Пеунтингериана, на којој се, на релацији између Наиса (Naissus) и Рацијарије (Ratiaria) – данашњи Арчар, налазе две значајне станице Тимацум Маиор и Тимацум Минори. Према овом податку у околини Сврљига налазила се прва станица која је водила од Ниша према Видину под називом: *Timacium Maior* или *Timacium Maius* у преводу Велики Тимок. Иако у археологији проблем убицације ових двеју станица од Ниша до Арчара на Дунаву није коначно решен, сасвим је поуздан податак да је 535. године за време цара Јустинијана, на потезу од Ниша до Видина, долином Тимока поново утврђено 27 градова/кастела, међу њима и *Timacium Maius*, што указује да је Град Сврљиг – да би био обновљен, морао већ постојати пре Јустинијана.

На ширем простору садашњег града Сврљига и околине, постоје видљиви трагови материјалне културе који сежу до палеолита, о чему сведоче углачане животињске кости пронађене у Преконошкој пећини, која је у XIX веку била археолошки најистраживанија пећина. Што се трагова из неолита тиче, реч је о пре свега о глечаним каменим секирама са отвором за држаље. Пронађена бакарна крстаста секира јесте реликт енеолитске културе.

Остаци Града Сврљига, налазили су се на једној високој стени вертикалних стрмина, која је са источне стране обухваћена Тимоком. Приступ граду могућ је са северозападне стране, а народ овај пут зове Видински пут. Градску капију бранила је једна кула правоугаоног облика, а сам град има неправилан издужен облик, прилагођен конфигурацији терена. У близини града постоји и неколико црквица и испосничких пећина, које се и данас могу запазити узводно, на десној обали Сврљишког Тимока.

Ваља напоменути да је Центар за туризам, културу и спорт, као референтна установа културе у Сврљигу између осталог задужена и за музејску и изложбену делатност. Ова сфера деловања Центра односи се пре свега на чување и излагање предмета пронађених на археолошким локалитетима са територије општине Сврљиг, односно предмета који приказују локалну традицију и баштину. У ту сврху, односно за отварање Завичајног музеја, Центар је добио посебан објект који због неопходних инвестиција није приведен намени. Уколико се овај простор у догледно време не приведе намени, биће одузет, а отварање Завичајног музеја одложено на неодређено време. У овом тренутку, део збирке коју Центар поседује изложен је у библиотеци. Отварање Завичајног музеја, поред изузетно важне образовне функције коју би имао, значајно би унапредио и капацитете за валоризацију споменичког наслеђа сврљишког краја.

Цркве и манастири

На територији општине Сврљиг постоји 10 парохијских цркава, 14 заветних места, остаци 8 цркава, црквишта и манастиришта и један живи манастир.

Манастир Св. Архангела Гаврила налази се у атару села Пирковац. Од Сврљига удаљен око 20 км, а до Ниша неких 30 км. Манастир Св. Архангела Гаврила потиче из времена Немањића, саграђен је у средњовековној жупи Голак и под собом је држао више хиљада хектара обрадивих површина и атара околних села. По једном предању манастир је саградио сам Свети Сава, док је по другом, манастир настао на месту састанка дуго раздвојене браће Вује и Грује, који потичу са Рудника, код Милановца. Манастир се помиње у турским пописима ових крајева из ХВ и ХИ века и везује се за нестало село Рашинац.

Као године великих обнова манастира помињу се 1518, 1857, 1863, 1890 и 1890. У обнови 1863 године, порушен је западни зид цркве и она је тада продужена, а стари камени иконостас замењен је дрвеним. У рату 1876 године, манастир је био попаљен од Турака, док је 1896 године манастир поново обновљен и освећен од стране епископа тимочког Милентија.

Манастирски комплекс чине црква, звоник са кулом на улазу, парохијски дом и епископске зграде са имањем. Са западне стране налази се велика школска зграда из 1883 године, а са северне стране камени зид, као остатак надстрешнице.

Црква је у основи тролист са источним олтарском апсидом и двема ужим бочним апсидама. Простор цркве чини пет правоугаоних травеја, од којих три источна травеја припадају првобитној старој цркви. Изнад њих се подиже осмострана купола. Из времена настанка цркве вероватно потичу и два профилисана и украшена свећњака, висине 1,37 метара испред иконостаса. Иконостас је из 1896 године, рад је иконописца Лазара Крђалића из Београда. Садашњи живопис на зидовима рађен је у секо-техници и потиче из 1941 године, али се испод назире старије фреско сликарство.

Манастир је као мушки оживео 2002 године доласком јеромонаха Варнаве за старешину манастира. Од тада је, захваљујући напорима јеромонаха урађено доста на очувању манастирског комплекса. Постављен је нови бакарни кров, урађена је дренажа око цркве и обновљена је црквена фасада.

Управо је манастир Св. Архангела Гаврила центар верског туризма сврљишког краја. Наиме, јеромонах Варнава ужива велики углед међу верујућим људима, тако да организоване посете овом манастиру нису ретке. Међутим не постоје прецизни подаци о броју људи који обиђу манастир нити да ли неки од њих искористе свој долазак за посету самом Сврљигу и његовим другим знаменитостима.

Манифестације

У општини Сврљиг се организује низ манифестација, а неке од њих имају већ проверен туристички потенцијал. Најзначајније манифестације у Сврљигу су:

- **Белмужијада** – Ова манифестација организује се сваког првог викенда у августу. Основни циљ манифестације је промоција белмужа као традиционалног специјалитета сврљишког краја. Сама манифестација праћена је богатим музичким и забавним програмом. Гостовање познатих певача и бендова је један од адута манифестације који доприноси масовној посећености. Према процени, више десетина хиљада људи посети Белмужијаду, а највећи број њих је из саме општине, односно из региона (Нишавски, Пиротски, Тимочки, Јабланички округ). Општина за организацију Белмужијаде издваја око 4.000.000 (четири милиона) динара, а кроз издавање штандова и простора за постављање угоститељских објеката приходује око 500.000 динара, односно 10-15% утрошених средстава. Највећи део буџета одлази на организацију музичког програма, односно на хонораре певача и бендова. Посетиоци на плаћају улазак на манифестацију и сав пратећи програм, рачунајући и концерте је беспалтан. Највећи изазов је увећати приход од манифестације.
- **Сабор гајдаша** – Манифестација која се организује од 2006. године уз стручну подршку Музиколошког института САНУ и других референтних институција. Сабор гајдаша траје један дан, тачније организује се у петак који се спаја са првим викендом у августу, тако да Сабор гајдаша и Белмужијада заједно чине један тродневни догађај. На сабору гајдаша учествује 20-30 гајдаша из читаве Србије, али и из Бугарске, Македоније, Грчке и Хрватске. Буџет манифестације је око 350.000 динара, а до сада је Министарство Културе и информисања РС помагало Сабор гајдаша суфинансирањем манифестације.
- **Сусрети села** – Ово је локална манифестација усмерена ка очувању традиције сврљишких села и њиховом бољем повезивању. Од укупно 38 села на територији општине Сврљиг у овој манифестацији учествује 6-8 села. Ово пре свега јер у већини села у општини доминирају старачка домаћинства, односно нема довољно људи који би се ангажовали око организације. Сусрети села трају месец дана, организују се у јулу, и подразумевају организацију приредбе са забавним и такмичарским програмом у сваком од села учесника. Општина Сврљиг организацију манифестације Сусрети села подржава са око 500.000 динара.
- **Јанијада** – Ова манифестација одражана је први пут 2013. Годинеу селу Лукову и има за циљ промоцију Јаније – још једног традиционалног сврљишког специјалитета.

Манифестација је трајала један дан, а на њој се окупило пар хиљада људи, махом из Сврљига и Књажевца. Одржавање прве Јанијаде Центар за туризам, културу и спорт је подржао логистички али не и опредељивањем новчаних средстава.

- **Песнички сусрети „Дани Гордане Тодоровић“** - Ова књижевна манифестација организује се већ тридесет година у Сврљигу. У оквиру манифестације, Центар за туризам, културу и спорт расписује наградни конкурс за необјављену књигу песама. На конкурс се јавља преко 50 песника са простора читаве бивше Југославије, а рукопис који је по оцени жирија најбољи, бива награђен објављивањем књиге.
- **Ликовна колонија „Ars Timacum“** – Ликовна колонија се одржава већ десет година и сваке године окупи 10-15 уметника из Србије и земаља у окружењу. Колонија траје недељу дана. Буџет који се издваја за одржавање колоније је око 200.000 динара
- **Дечији фестивал** – Фестивал локалног кларактера намењен деци и промоцији дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу. Фестивал траје три дана и обухвата активности забавног и такмичарског карактера.
- **Видовдански турнир у малом фудбалу** – Ова спортска манифестација организује се у Сврљигу још од 1958. године и окупља тимове малог фудбала из читаве Србије. Турнир траје четири недеље у јуну. Укупна средстава којима општина подржава ову манифестацију износе око 1.200.000 (милион и двеста хиљада) динара.

Гастрономија

Гастрономски туризам је туризам посебних интереса који је све популарнији. Базира се на валоризацији локалне кухиње, посебно аутохтоних јела и специјалитета, односно традиционалних начина припремања хране. У том смислу сврљишки крај има своје компаративне предности и већ је у одређеној мери препознатљив као гастрономска дестинација. Пре свега, на далеко су чувени сврљишка овца и сврљишки сир. Уз то, у Сврљигу се као локални специјалитет припрема белмуж, који носи и ознаку заштићеног географског порекла. Промоцији белмужа ван граница Сврљига свакако је допринела и Белмужијада, најпопуларнија манифестација у Сврљигу. Поред белмужа, у Сврљигу се припрема још једно традиционално, али не тако познато јело – Јанија.

Ипак, на путу потпуније валоризације локалне кухиње стоји неколико препрека. Најпре, у овом тренутку нема организоване понуде локалних специјалитета. Туриста нема опцију да у Сврљигу купи белмуж у некој специјализованој продавници. То би можда био добар разлог да туристи који су кренули ка Старој планини или ка некој другој дестинацији у Источној Србији застану у Сврљигу. Уз то, не постоји понуда традиционалних јела у сеоском, односно етно амбијенту што је свакако један од услова за развој гастрономског туризма.

Искорак ка решавању ових проблема може бити пројекат „Сврљишко јагње и белмуж – органски производи из села Сврљига за велике европске градове“ који реализује пољопривредна задруга „Сврљижанка“ у сарадњи са општинама Бобрнич Хилберсдорф (Немачка) и Бертиноро (Италија), а из подршку ЕУ кроз програм Exchange 4. Пројекат је са једне стране бави унапређењем пољопривредне производње, а са друге брендирањем и заштитом производа као што су белмуж, сврљишко јагње и сврљишки сир.

Туризам заснован на културно-историјским потенцијалима

Као и код туризма заснованог на природним потенцијалима, у овом делу ћемо процентити тренутно стање за спровођење туристичких активности чији је заједнички именитељ да су засноване на култури, односно културно-историјским потенцијалима. За процену су коришћени исти параметри и то:

Значај за туристичку понуду – Процена у којој мери туристичка активност може допринети развоју туристичке понуде општине Сврљиг и њеном позиционирању на туристичкој мапи Србије

Потенцијал за валоризацију – Процена нивоа потенцијалне економске користи од туристичке активности

Структуисаност – Ниво структуисаности туристичке активности (нпр. дефинисани трекови за пешачење и брдски бициклизам; дефинисане туре верског туризма и сл.)

Туристичка инфраструктура – Процена нивоа опремљености туристичком инфраструктуром неопходном за бављење туристичком активношћу

Доступност – Ниво доступности туристичке локације за бављење туристичком активношћу

Искоришћеност – Ниво искоришћености, односно број туриста, ноћења, услуга итд. у вези са туристичком активношћу

Препознатљивост – Процена у којој мери је туристичка активност препозната као део туристичке понуде општине Сврљиг

За наведене параметре дате су оцене у распону од 1 до 5, при чему оцена 1 означава изузетно ниску, а оцена 5 изузетно високу вредност параметра.

Активност руралног туризма	Значај за туристичку понуду	Потенцијал за валоризацију	Структуисаност	Туристичка инфраструктура	Доступност	Искоришћеност	Препознатљивост
Обилазак споменичког наслеђа	2	1	1	2	4	1	1
Верски туризам	2	2	1	2	4	1	3
Белмужијада	5	5	5	4	5	2	4
Сабор гајдаша	4	3	3	4	5	1	2
Гастрономија	5	5	2	2	2	2	4

Као што се види из табеле, верски туризам и обилазак споменичког наслеђа немају велики потенцијал за развој туристичких производа, нити је Сврљиг препознат као место за ове врсте туристичких активности.

Што се тиче манифестација, у процену су уврштене само оне које имају потенцијал за привлачење туриста. Белмуџијада се већ наметнула као манифестација од значаја за Сврљиг. Ипак, отворени су изазови који се тичу увећања прихода од манифестације и анимације већег броја туриста из ширег окружења, обзиром да сада доминирају посетиоци из саме општине, односно из Нишавског, Пиротског, Тимочког и Јабланичког округа.

Сабор гајдаша је јако специфична манифестација, а потенцијал њене валоризације је управо у јединствености и инсистирању на очувању нематеријалне културне баштине. Гајде, у разним варијантама, јесу традиционални инструмент шитром света и изучавају се кроз етномузикологију и музикологију готово на свим меридијанима. Валоризација Сабор гајдаша кроз туризам изискује трансформацију фестивала, усмереност ка домаћој и страниј стручној јавности и уској групи заљубљеника, пре свега, у региону и Европи, и наравно већу и адекватнију промоцију.

Сврљиг има потенцијала да постане важна дестинација гастрономског туризма за све оне који откривају пределе и знаменитости Источне Србије. Ово посебно јер су сврљишко јагње (овца), сврљишки сир и белмуџ већ препознати као специјалитети овог краја. На жалост у овом тренутку не постоје адекватни капацитети за развој ове туристичке понуде.

2.2.4. Материјална база

Овде ћемо се осврнути само на најважнији део материјалне базе једног туристичког места, а то су смештајни капацитети. Ово је уједно и рак рана и велики ограничавајући фактор за развој туризма у Сврљигу.

На територији општине Сврљиг нема смештајних капацитета категорисаних као хотели, хостели, мотели, апартмани. Тачније, хотел Калфат у центру Сврљига већ годинама је ван употребе. Тако је једини регистровани објекат за смештај туриста ресторан са преноћиштем Златни Тимок – Royal, са укупно осам двокреветних соба, од којих је четири “twin” – са два одвојена кревета и четири са француским лежајевима. Уз то треба додати и неколико лежајева у приватном смештају, који су категорисани од стране локалних власти, у селима Нишевац и Копајкошара.

ПРЕГЛЕД БРОЈА ТУРИСТА И НОЋЕЊА У ОПШТИНИ СВРЉИГ (Извор: Републички завод за статистику)								
Година	Туристи			Ноћења			Просечан број ноћења	
	Свега	Домаћи	Страни	Свега	Домаћи	Страни	Домаћи	Страни
2007.	575	457	118	993	821	172	1,8	1,5
2008.	400	307	93	763	640	123	2,1	1,3
2009.	422	382	40	658	611	47	1,6	1,2
2010.	279	233	46	379	306	73	1,3	1,6
2011.	280	250	30	286	255	31	1,0	1,0

Мали смештајни капацитети креирају и негативан туристички тренд. Наиме, највећи број људи који посете Сврљиг ту остаје само један дан, односно смештени су у Нишу или Књажевцу. То са једне стране умањује препознатљивост Сврљига као туристичког места, а са друге општина и привредни субјекти из области туризма и услуга остају без прихода.

Недостатак смештајних капацитета је евидентан проблем и ограничавајући фактор који јако неповољно утиче на развој туризма. Дефинисање туристичких производа и изузетан маркетинг немају реалног учинка уколико нема могућности за смештај гостију. Ово се јасно види на примеру ловног туризма, чији је развој стопиран управо недостатком смештајних капацитета.

Обзиром да се смештајем баве привредни субјекти на чије пословне и инвестиционе одлуке локална самоуправа не може утицати, на општини је да креирањем амбијента у коме је туризам препознат као потенцијално профитабилна грана, иницира и привредну активност у овој области.

2.2.5. Управљање

Стожер у пословима промоције туризма, координације актера, опремања туристичке инфраструктуре и обликовања туристичке понуде на нивоу локалне самоуправе свакако је локална туристичка организација. Према Закону о туризму, локална туристичка организација се нарочито бави пословима промоције туризма јединице локалне самоуправе; координирања активности и сарадње између привредних и других субјеката у туризму који непосредно и посредно делују на унапређењу и промоцији туризма; доношења годишњег програма и плана промотивних активности у складу са Стратегијским маркетинг планом, плановима и програмима ТОС-а; обезбеђивања информативно-пропагандног материјала којим се промовишу туристичке вредности јединице локалне самоуправе (штампане публикације, аудио и видео промотивни материјал, интернет презентација, сувенири итд.), а у сарадњи са надлежним органима обезбеђивања туристичке сигнализације; прикупљања и објављивања информација о целокупној туристичкој понуди на својој територији, као и друге послове од значаја за промоцију туризма; организовања и учешћа у организацији туристичких, научних, стручних, спортских културних и других скупова и манифестација; организовања туристичко-информативних центара (за прихват туриста, пружање бесплатних информација туристима, прикупљање података за потребе информисања туриста, упознавање туриста са квалитетом туристичке понуде, упознавање надлежних органа са притужбама туриста и др.); посредовања у пружању услуга у домаћој радности; подстицања реализације програма изградње туристичке инфраструктуре и уређења простора; друге активности на промоцији туризма у складу са оснивачким актом и статутом. Поред наведеног, локална туристичка организација стара се о месту постављања и начину истицања туристичке сигнализације.

Центар за туризам, културу и спорт

Послове локалне туристичке организације у Сврљигу обавља Центар за туризам, културу и спорт. Центар је установа локалне самоуправе која је свој данашњи облик деловања добила 2013. године када је дотадашњем Културном центру Сврљиг делатност проширена на туризам и спорт. У Центру ради 9 особа, а за послове туризма је задужен реферант за туризам и спорт. Као што му и само име каже, област деловања Центра се може поделити на три основна сегмента, и то култура, туризам и спорт.

Култура

Библиотека и издавачка делатност – У оквиру центра ради библиотека која има око 2500 наслова и једина је библиотека у Сврљигу. Центар има и развијену издавачку делатност. Редовно издаје часопис за књижевност, уметност и баштину „Бдење“ и Етно културолошки

Зборник за проучавање културе Источне Сбије и суседних области. Уз то, издавачка делатност Центра је фокусирана на књиге које промовишу Сврљиг, локалну традицију и локалне ауторе.

Музејска и изложбена делатност – Ова сфера деловања Центра односи се пре свега на чување и излагање предмета пронађених на археолошким локалитетима са територије општине Сврљиг, односно предмета који приказују локалну традицију и баштину. У ту сврху, односно за отварање Завичајног музеја, Центар је добио посебан објект који због неопходних инвестиција није приведен намени. Уколико се овај простор у догледно време не приведе намени, биће одузет, а отварање Завичајног музеја одложено на неодређено време. Део збирке коју Центар поседује тренутно изложен је у библиотеци.

Културно забавне манифестације и догађаји – Центар организује низ традиционалних манифестација културног, односно забавног карактера, ако и догађаје (концерти, представе) који би требало да обогате културну понуду у Сврљигу.

Туризам

Туристичком делатноћу Центар се бави од почетка 2013. године. До тада, послови који су се тicali туризма били су у надлежности Туристичке организације Сврљиг. Као највећи проблем за квалитетан рад у овој области препознат је недостатак адекватног кадра. Наиме, у Центру за туризам, културу и спорт на пословима референта за туризам ради особа која није квалификована за ову врсту посла, нити поседује техничке и стручне компетенције за његово обављање. У датим околностима, овим пословима руководи директор.

Што се тиче туристичких потенцијала општине, Центар за туризам, културу и спорт препознаје могућности, али и препреке за његов адекватан развој.

Потенцијали/могућности за развој	Препреке/сметње
<ul style="list-style-type: none"> - Природни ресурси (планине, пећине, лековито биље) - Сеоски (етно) туризам - Верски туризам - Ловни туризам - Белмужијада - Гастрономски туризам 	<ul style="list-style-type: none"> - Мали смештајни капацитети (једна бензинска пумпа са десетак лежајева и неприватизовани хотел „Калафат“ који је тренутно ван функције) - Лоша инфраструктура (неуређене саобраћанице и прилази потенцијалним туристичким локацијама; неуређене пећине и археолошки локалитети) - Генерално мале (никакаве) компаративне предности у односу на регион и општине у околини. - Сврљиг није препознат као туристичка дестинација ни код потенцијалних туриста ни код самих мештана - Лоша кадровска структура у Центра за туризам, културу и спорт - Обједињавање делатности туризма, културе и спорта у једној институцији - Недовољан, недефинисан и лош маркетинг - Недефинисана туристичка понуда - Недовољна буџетска средства

У свом раду на унапређењу туризма у Сврљигу, Центар не сарађује са Туристичким организацијама у околини. Уз то, иако су Центру за туризам, културу и спорт поверени послови из области туризма, он не представља општину на сајмовима туризма, већ се тим послом бави Удружење за неговање и очување традиције „Горска вила“.

Спорт

У домену спорта, Центар за туризам, културу и спорт бави се пре свега администрацијом средстава која општина Сврљиг издваја за спорт и подршку спортским клубовима, друштвима и удружењима.

Друге заинтересоване стране

Као што смо већ споменули рад локалне туристичке организације, у случају Сврљига Центра за туризам, културу и спорт, подразумева, између осталог, и координисање активности и сарадње између привредних и других субјеката у туризму који непосредно и посредно делују на унапређењу и промоцији локалног туризма. У Сврљигу тих актера нема пуно, али их је свакако вредно поменути.

Ловачко удружење „др Миленко Хаџић“ – Ово удружење окупља око 500 ловаца са територије општине Сврљиг који су организовани у 38 секција, односно сеоских подружница. Газдује ловиштем Сврљишке планине и најважнији је актер у развоју ловног туризма

Удружење за неговање и очување традиције „Горска вила“ – Удружење се како му само име каже бави неговањем и очувањем традиције, а посебно је активно у сфери неговања и промоције старих заната – рукотворине, народне ношње, лицидерска срца. Удружење је представљало општину на сајмовима туризма и занатства и у том смислу је њихово искуство од значаја за развој туризма. Поред тога, удружење је одличан ресурс за израду локалних сувенира који промовишу Сврљиг, а базирани су на традиционалним занатима.

Земљорадничка задруга „Сврљижанка“ – Задруга окупља око 40 чланова, пољопривредника са територије општине Сврљиг. Задруга спроводи пројекат „Сврљишко јагње и белмуж – органски производи из села Сврљига за велике европске градове“ који је фокусиран на унапређење пољопривредне производње и брендирање и заштиту производа као што су белмуж, сврљишко јагње и сврљишки сир. Овај пројекат, подржан од стране ЕУ кроз програм Exchange 4 може унапредити услове за развој гастрономског туризма.

Агро еко центар – Као и земљорадничка задруга „Сврљижанка“, Агро еко центар кроз активности на унапређењу пољопривредне производње и стандардизацију пољопривредних производа може допринети развоју гастрономског туризма

Туристичка организација Ниша – Сврљиг припада Нишавском округу у коме као најзначајнији чинилац у туризму делује Туристичка организација Ниша. Повезивањем са ТОН-ом, Сврљиг би надоместио слабости у погледу техничких и људских капацитета за адекватну и широку промоцију Сврљига као туристичког места.

Регионална развојна агенција Југ – Општина Сврљиг је један од оснивача РРА Југ, агенције која се бави свеукупним регионалним развојем и подржава локалне самоуправе, своје осниваче, да остваре своје развојне циљеве. РРА Југ је у сарадњи са општинама донео и Стратегију развоја региона која између осталог ставља нагласак на туризму као развојниј шанси

региона. РРА Југ је спона општина са Националном развојном агенцијом и релевантним министарствима. Посебан значај може имати у развоју мастер планова, инфраструктурних пројекта у туризму и обуци заинтересованих страна за рад у туризму.

Поред наведених, у значајне актере за развој туризма у Сврљигу спадају: Регионална привредна комора, Универзитет у Нишу, Универзитет Сингидунум - одељење у Нишу, Фото организација Ниша и други фото клубови, туристичке агенције које се баве рецептивним туризмом, тур оператери у земљи и иностранству, поклоничке агенције које делују при СПЦ, планинарска друштва, удружења и клубови екстремних спортова, бициклички клубови, удружења пензионера, водичка служба, гритери, удружења грађана која се баве унапређењем и развојем угоститељске и туристичке понуде.

3. ПРИОРИТЕТИ, МЕРЕ И АКЦИОНИ ОКВИР

Анализа потенцијала и капацитета за развој туризма у општини Сврљиг показала је постојање потенцијала али и њихову јако ниску искоришћеност кроз структурирану туристичку понуду. Обзиром да у овом тренутку није реално очекивати значајне инфраструктурне инвестиције, акценат у развоју туризма мора бити (1) на производима који су већ у одређеној мери препознати од стране потенцијалних туриста; (2) на производима који не изискују капиталне инвестиције.

На основу анализе постојећег стања, ове критеријуме задовољавају (1) туристичке активности засноване на природи - лов, пешачење, планинарење, брдски бициклизам, сакупљање лековитог биља и сл.; (2) Манифестације Белмуџијада и Сабор гајдаша; (3) Гастрономски и етно туризам. Управо ове три области треба дефинисати приоритетне туристичке производе општине Сврљиг.

Имајући у виду постојеће стање и дефинисане приоритете, мере и активности за развој туризма у општини Сврљиг у наредне две године морају бити фокусиране на следеће области: управљање, маркетинг, развој туристичких производа.

Управљање

Приоритетна област деловања	Мере/активности
Управљање	Формирање локалне туристичке организације
	Оснаживање капацитета запослених сектора туризма
	Јачање капацитета за управљање пројектним циклусом
	План инвестиционог улагања у туризам за период од 5 година
	План подстицајних мера за развој туризма
	Повезивање и сарадња са релевантним актерима

- Развој туризма је јако хетерогена делатност и обухвата веома широк спектар различитих активности. Тренутни институционални оквир у коме се иста установа бави културом, спортом и туризмом не може да одговори на сложеност процеса развоја туризма у неразвијеној општини као што је Сврљиг. У том смислу ккао једну од првих

мера предлажемо формирање локалне туристичке организације у складу са Законом о туризму.

- Тренутни капацитети за бављење туризмом, у виду једног референта за туризам и спорт у оквиру Центра за туризам, културу и спорт нису довољни. Ова слабост је препозната и од самих локалних актера у туризму. У том смилу, неопходна је континуирана едукација менаџмента и запослених у туризму.
- Савремена тенденције за развој локалне привреде и инфраструктуре, самим тим и туризма, у многоме се ослања на прикупљање средстава кроз пројекте. Успешност и финансирање пројеката у непосредној је вези са капацитетима за управљање свим сегментима пројектног циклуса, од планирања до евалуације. Неопходне мере и активности у овој сфери подразумевају јачање интерних капацитета за управљање пројектним циклусом и сарадњу са другим актерима на заједничким пројектима.
- Обзиром на недовољно развијену туристичку и пратећу инфраструктуру општине Сврљиг, неопходно је плански приступити инвестирању у области туризма. Овај план треба донети у сарадњи са свим заинтересованим странама.
- Развити институционални оквир за подршку актерима туристичке понуде. Ове мере могу обухватити административну подршку, израду пројектне документације, рад на изградњи и јачању капацитета, финансијску подршку за МСП, заговарање за пројекте код ресорних министарстава. Посебно подржати иницијативе које су усмерене на повећање смештајних капацитета јер од њих зависи свеукупни развој туризма.
- Развој туризма директно зависи од сарадње и координисане акције свих релевантних актера. Општина Сврљиг, као неразвијена општина, мора се повезивати са организацијама и удружењима која својим капацитетима могу допринети развоју локалног туризма.

Маркетинг

Приоритетна област деловања	Мере/активности
Маркетинг	Интернет презентовање и промоција
	Маркетинг план промоције туристичких производа и понуде
	Креирање визуелног графичког идентитета туристичке понуде
	Израда креативних решења за суенире и остале материјале за сајамске наступе
	Комерцијализација туристичких производа и понуде
	Сајамски наступи у земљи и иностранству
	Коминикација са јасно дефинисаним циљаним јавностима

- Савремене комуникације и захтеви тржишта подразумевају формирање и одржавање динамичког веб сајта који на креативан начин пружа све неопходне информације о туристичком месту, туристичкој понуди и производима. Неопходно је да веб сајт комуницира са потенцијалним корисницима туристичких производа те је у том смислу нужна његова повезаност и заступљеност на свим релевантним друштвеним мрежама (Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, Pinterest, итд.)
- Промоција туристичке понуде и производа мора се спроводити на структурисан и систематичан начин. У том смислу, неопходно је донети Маркетинг план који ће детаљно дефинисати комуникацију са општим и циљаним јавностима, односно потенцијалним туристима.
- Визуелни идентитет туристичке понуде у многоме доприноси препознатљивости туристичког места и доприноси квалитетнијој промоцији туристичке понуде и производа
- Учинци у туризму се мере продајом туристичке понуде и производа. У том смислу, неопходно је повезивање са релевантним актерима у продаји туристичких производа (тур оператери, туристичке агенције, итд)
- Сајамски наступи су посебан, специјализовани вид промоције туристичког места и његове понуде. Уз то, џамови туризма су место повезивања са заинтересованим странама.
- Туристичка понуда општине Сврљиг у значајној мери таргетира туристе посебних интереса (ловци, планинари, бициклисти, и сл). У том смислу, неопходна је директна комуникација са овим циљаним јавностима кроз њихова удружења, асоцијације, публикације, часописе, специјализоване интернет странице и портале итд.

Развој туристичких производа

Приоритетна област деловања	Мере/активности
Развој производа	Дефинисање приоритетних туристичких производа
	Инвестирање у туристичку инфраструктуру приоритетних туристичких производа
	Креирање регионалних туристичких производа
	Сарадња са другим центрима руралног туризма
	Подршка МСП, удружењима, газдинствима и појединцима за развој туристичких производа кроз олакшан приступ фондовима
	Продаја

- Дефинисање приоритетних туристичких производа је један од првих корака за развој туризма уопште. Приоритизацијом би се дефинисали производи у чији развој најпре треба инвестирати, односно које треба промовисати. Обзиром на стање приказано у

анализи ресурса сматрамо да фокус треба бити на туризму и туристичким активностима заснованим на природи – лов, пешачење, планинарење, брдски бициклизам, сакупљање лековитог биља и сл. Предност овим активностима треба дати због релативно малих улагања у структурирање производа и због њихове релативне препознатљивости код потенцијалних туриста. Уз то, постојеће манифестације попут Белмужијаде и Сабора гајдаша имају потенцијала да превазиђу локалне и регионалне оквири и добију међународни карактер. Најзад, развој гастрономије и народне традиције представљају потенцијал који би правилним развојем значајно допринео позиционирању Сврљига на туристичкој мапи Србије и развоју општине у целини.

- Развој туристичке понуде и производа нужно је праћен унапређењем туристичке инфраструктуре. Акцент треба ставити на туристичку сигнализацију; уређење стаза за планинарење, пешачење и бициклизам; формирање инфо пулта и сувенирнице; објекат за прихват и смештај ловаца; формирање затвореног ловишта.
- Сврљиг, као мала и неразвијена општина мора искористити непосредну близину већих и атрактивнијих туристичких места. Обзиром да је Град Ниш на само тридесетак километара од Сврљига, и да у Нишу постоје значајни капацитети за развој, унапређење и промоцију туризма, важно је успоставити партнерски однос са Туристичком ораганизацијом Ниша. Ово партнерство треба градити у три области (1) изградња капацитета за раду у туризму; (2) развијање регионалних или међуопштинских туристичких производа; (3) Заједнички наступи на сајмовима и промоција Сврљига кроз туристички промо материјал Ниша.
- Повећивање и кластерско удруживање актера у руралном туризму представља један од приоритета развоја туризма на нивоу Републике. У том смислу, неопходна је и важна сарадња са другим центрима руралног туризма, посебно у домену размене знања и искустава и заједничког наступа на тржишту.
- Сврљигу као неразвијеној општини, односно општини у зони прекограничне сарадње доступни су разни домаћи и инострани развојни фондови. Задатак општине је да уз подршку Регионалне развојне агенције Југ олакша приступ овим фондовима свим заинтересованим актерима за унапређење туризма.
- Учинци у туризму се мере продајом туристичке понуде и производа. У том смислу, неопходно је повезивање са релевантним актерима у продаји туристичких производа (тур оператери, туристичке агенције, итд).